

Prisutnost dijalekta u spontanom govoru djece predškolske dobi

Mikulčić, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:755198>

Rights / Prava: [Attribution-NoDerivatives 4.0 International](#)/[Imenovanje-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODJSEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

**ANA MIKULČIĆ
ZAVRŠNI RAD**

**PRISUTNOST DIJALEKTA U SPONTANOM
GOVORU DJECE PREDŠKOLSKE DOBI**

Zagreb, rujan 2019.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb/Petrinja/Čakovec)**

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Ana Mikulčić

TEMA ZAVRŠNOG RADA: PRISUTNOST DIJALEKTA U
SPONTANOM GOVORU DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

MENTOR: doc. dr. sc. Katarina Aladrović Slovaček

Zagreb, rujan 2019.

SAŽETAK

Djeca počinju usvajati jezik već od rođenja, odnosno prema nekim autorima čak i prije toga. Ovaj proces započinje u djetetovom najbližem okruženju, najčešće se to odnosi na kuću, a dijete usvaja jezik spontano i prirodno. Sva djeca prolaze kroz ovaj proces te u vrlo kratkome vremenu ovladaju različitim jezičnim razinama. Njihovo primarno okruženje ima jak utjecaj na djetetov govor, odnosno kako će dijete koristiti govor u različitim komunikacijskim situacijama. Potaknuto ovom tvrdnjom, u ovom je radu glavni cilj saznati govore li djeca koja odrastaju u dijalektalnoj sredini dijalektom i u odgojno-obrazovnim ustanovama, odnosno koliko je dijalekt prisutan u njihovom spontanom govoru. Rad je podijeljen na teorijski dio te istraživanje. Prvi se dio teorijskog dijela odnosi na usvajanje jezika u kojemu se iznose mišljenja predstavnika različitih teorija o usvajanju jezika te se prikazuje tijek djetetova govornog razvoja. Sljedeće poglavlje prikazuje djetetov leksički razvoj kako bi se saznalo kako djeca pridaju značenje riječima te je potom prikazano usvajanje jezičnoga znaka, nastanak neologizama te se na kraju iznose vježbe koje potiču djetetov leksički razvoj. Posljednje poglavlje teorijskog dijela govori o djetetovom jeziku u njegovoj bližoj i široj okolini, odnosno iznose se tvrdnje različitih autora o utjecaju primarne okoline na djetetov govor. Također se govori o dijalektu i njegovoj upotrebi s obzirom da se glavna tema rada odnosi na prisutnost dijalekta u spontanom govoru djece vrtićke i mlađe školske dobi. Nakon teorijskog dijela prikazano je istraživanje provedeno u dječjem vrtiću "Sunčana" u Zagrebu te dječjem vrtiću "Konjščina" u Hrvatskom zagorju. Glavni cilj bio je ispitati razliku u korištenju dijalekta u spontanom govoru. Intervjuom s djecom i odgojiteljicama te kratkim rječničkim testom ispitana je prisutnost dijalekta u spontanom govoru djece. Može se zaključiti kako okruženje ima utjecaj na djetetov govor pa rezultati pokazuju kako djeca iz Zagorja, gdje se govori kajkavskim narječjem, govore dijalektom u spontanoj komunikaciji, ali i u odgojno-obrazovnoj ustanovi znatno češće od djece iz zagrebačkoga vrtića. Time se potvrđuje postavljena teza kako okruženje u kojemu dijete odrasta uvelike oblikuje njegov govor.

Ključne riječi: jezik, razvoj govora, okolina, dijalekt

SUMMARY

Children start already adopting language since their birth, but accordingly to some authors even before. This process begins in child's closest surrounding, in most cases this means household, whereas child adopts language spontaneously and naturally. Every child goes through this process and in short period of time and master different lingual stages. Children's primary environment has a strong influence on child's speech and how will child talk in different communicating situations. Inspired by this fact, the main cause of this paper is to find out does children, who grow up in dialect enviroment, speak on their dialect also in educational institutions and how much is dialect present in their spontaneously speech. This paper is divided into theoretical part and research. The first segment of theoretical part considers adopting language and shows the whole process of child's development of speaking. Next chapter displays lexical development of children with a purpose of how children value words. The process of acquiring lingual sign and appearance of neologisms are also explained and at the end of chapter there are some exercises to stimulate lexical development. The last theoretical part discuss child's language in his closer and wider enviroment and it shows various opinions of many authors regarding the influence of primary surrounding on child's speech. It also discusses dialect and its usage considering main purpose of this paper which refers to presence of dialect in spontaneously speech of preschool children. After theoretical part, in this paper, it is represented a study that has been conducted in kindegarten "Sunčana" in Zagreb and "Konjščina" in Hrvatsko zagorje. The main goal of this study was to examine difference in using dialect in spontaneously speech. The study has been conducted by interviewing children and preschool teachers and short lexical exam. The conclusion is that surrounding has a impact on child's speech and the results have shown that children from Zagorje, where it is spoken typical dialect for that area, use dialect in spountanelously communication, but also in educational institutions more often than children from Zagreb. Therefore, the assumption made before conducting survey, that says that surrounding in which child grows up has a impact on child's speech, was confirmed.

Key words: language, development of speaking, environment, dialect

SADRŽAJ

Contents

SAŽETAK	3
SUMMARY	4
1. UVOD	7
2. USVAJANJE JEZIKA	8
2.1. Teorije usvajanja jezika	9
2.1.1. Bihevioristička teorija	9
2.1.2. Nativistička teorija	9
2.1.3. Kognivistička teorija	10
2.1.4. Socijalna teorija	10
2.2. Govorno-jezični razvoj	11
2.3. Razvoj govora po dobi	13
2.4. Razvojne faze u govoru	14
2.4.1. Predjezična faza	14
2.4.2. Jezična faza	15
3. LEKSIČKI RAZVOJ	17
3.1. Ranojezični razvoj	17
3.1.1. Jezični znak	18
3.1.2. Inovacijski leksemi	19
3.1.3. Neologizmi	20
4. JEZIK U VRTIĆU	22
4.1. Okolina	22
4.2. Dijalekt	23
5. ISTRAŽIVANJE	25
5.1. Ciljevi istraživanja	25
5.2. Opis uzorka	25
5.3. Hipoteze	25
5.4. Opis instrumenta	26
5.5. Rezultati	27
5.5.1. Leksička raznolikost	27
5.5.2. Prisutnost dijalektalnih riječi	28
5.5.3. Rezultati ispitanika s obzirom na mjesto istraživanja	28

5.5.4. Rezultati ispitanika s obzirom na spol	29
5.5.5. Mišljenje odgojiteljica	30
6. ZAKLJUČAK I RASPRAVA.....	31
LITERATURA.....	32
PRILOZI	34
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	36

1. UVOD

Prema nekim mišljenjima, usvajanje jezika kod djece započinje još i prije samog rođenja (Jelaska, 1993) jer dijete u majčinom trbuhu sluša glas majke, kao i okoline. To je prvi susret s govorom, odnosno jezikom, a usvajanje se nastavlja nakon rođenja. Dijete od rođenja do prve godine prolazi predjezičnu fazu koja je obilježena glasanjem te kasnije i artikuliranjem glasova, a nakon nje ulazi u jezičnu fazu gdje počinje usvajati prve jezične elemente, a s time se i javljaju prve riječi. U drugoj godini dijete počinje izgovarati rečenice koje se vremenom sve više proširuju. Sa šest bi godina dijete trebalo imati potpunu kontrolu nad svojim jezikom. Zanimanje za pitanje usvajanja jezika vrlo je dalekosežno stoga prva istraživanja ove problematike potječu iz 19. stoljeća (Pavličević-Franić, 2005). Usvajanje jezika vrlo je bitna stavka u životu svakog djeteta jer nam jezik omogućava sporazumijevanje s drugima te nam omogućuje da prenesemo drugima svoje ideje, mišljenja i znanje. Djeca jezik usvajaju spontano i s radošću jer imaju potrebu komunikacije s okolinom. Ovaj se proces odvija u djetetovoj najbližoj okolini, kao što su kuća i odgojno-obrazovna ustanova stoga je okruženje bitan čimbenik koji ima utjecaj na djetetov jezik. U djetetovom govoru većinom prevladavaju oblici okolinskoga govora kojima je dijete najizložnije (Županović Filipin, 2015). Jezik koji dijete usvoji u svojem organskom okruženju, prvi je jezik i on čini osnovicu za sve daljnje komunikacije.

Potaknuta tom činjenicom kako okolina ima velik utjecaj na razvoj djetetovog govora, odlučila sam istražiti prisutnost dijalekta u spontanom govoru djece koja žive u okolini u kojoj se dijalekt koristi. S obzirom na moje kajkavsko podrijetlo i redovit boravak u kajkavskome okruženju, zanimalo me govore li djeca koja pohađaju vrtić, a žive u Hrvatskom zagorju dijalektom ili ih se potiče na govor standardnim jezikom kao priprema za školu u kojoj bi trebali vladati standardom. Motivirana time, provela sam istraživanje u jednom dječjem vrtiću u Zagorju (Dječji vrtić "Konjščina") te u jednom zagrebačkom vrtiću (Dječji vrtić "Sunčana") i time usporedila upotrebu dijalekta u spontanom govoru djece u ova dva vrtića.

2. USVAJANJE JEZIKA

Jezik je bogat, složen i prilagodljiv sustav - to je način kombiniranja glasova, riječi, znakova i rečenica u svrhu iskazivanja naših misli i razumijevanja drugih ljudi (Apel i Masterson, 2004: 14). Kako bi dijete naučilo govoriti i ovladalo jezikom, nisu mu potrebna pomagala, lekcije i posebni poticaji, već odrasla osoba iz njegova okruženja koja će mu biti najbolji model za usvajanje jezika jer dijete najviše uči po modelu.

Usvajanje jezika sadrži opća svojstva koja su zajednička svoj djeci na svijetu jer u vrlo kratkome razdoblju uspijevaju ovladati različitim jezičnim razinama bez obzira na to kojemu su jeziku izložena u prirodnom okruženju i na koji su način poučavana (Aladrović Slovaček, 2012). Usvajanje jezika uključuje i pojavu gramatike što ga povezuje s jezičnim sastavnicama, a to su fonološka, morfološka, sintaktička, semantička, leksička i pragmatička. Usvajajući jezik, dijete mora ovladati svim njegovim razinama: značenjskom, gramatičkom i uporabnom (Aladrović Slovaček, 2012, prema Jelaska, 2007). Značenjska razina obuhvaća leksičku (znanje i uporaba različitih riječi) i semantičku (značenje rečenica, sinonima, antonima, gramatičkih kategorija) razinu. Gramatička razina obuhvaća fonološku (razlikovni glasovi, slogovna struktura, naglasci), morfološku (sklonidba, sprezanje, vrste riječi, morfemi, tvorba riječi), sintaktičku (sintagme, surečenice, rečenice, sročnost) i pravopisnu (pisanje slova, dijakritičkih znakova i interpunkcije) razinu, dok se uporabna razina odnosi na pragmatičku (komunikacijska uloga jezika, ustroj i prilagodba poruke kontekstu, ironija) i društvenojezičnu (pravila ponašanja, izrazi pozdravljanja, uporaba stila i idioma) razinu (Jelaska, 2007). Navedene jezične razine stavljaju pred dijete mnoštvo zadataka u procesu usvajanja jezika, primjerice, mora naučiti mnoštvo riječi s njihovim značenjem i uporabnim vrijednostima te mora znati kako se riječi spajaju s drugima i mijenjaju u rečenicama. Prema Aladrović Slovaček (2019) dijete počinje govoriti s godinu dana kada izgovara prve riječi, no prije nego što progovori, mora razumijevati jezik, iz čega se može zaključiti da govorenju prethodi opažanje i razumijevanje govora. S obzirom na to, djeca moraju razumjeti riječ ili gramatičku strukturu prije nego što je izgovore. Djeca urednoga jezičnoga razvoja u prvih nekoliko godina dobivaju potpunu kontrolu nad svojim jezikom.

2.1. Teorije usvajanja jezika

Još u 19. stoljeću započela su prva istraživanja o usvajanju jezika i razvoju govora, a intenziviraju se sredinom 20. stoljeća (Pavličević-Franić, 2005). Zanimanjem za tu problematiku istraživači su razvili nekoliko teorija: biheviorističku, nativističku, kognitivističku i socijalnu.

2.1.1. Bihevioristička teorija

Predstavnici biheviorističke teorije jezik smatraju naučenim ponašanjem pa usvajanje jezika uvjetuju stvaranjem asocijativnih veza između podražaja i odgovora na podražaj, a dijete usvaja jezične strukture oponašanjem govornih uzora, metodom pokušaja i pogrešaka (Šego, 2009). U središte ove teorije stavljaju iskustvo stoga smatraju da se jezik i govor uče imitiranjem odrasle osobe, odnosno da dijete uči po modelu (Pavličević-Franić, 2005). Dijete ovdje sluša govorni model i oponaša ono što je čulo, a zatim slijedi poticajna ili niječna reakcija govornoga modela na ono što je dijete reklo. Ako je dijete reklo nešto ispravno, bit će pojačano poticano da to što više ponavlja i tako to što brže usvoji. Negativna reakcija slijedi kada dijete nešto kaže gramatički neispravno i netočno. Dijete tako imitirajuću odraslu osobu i koristeći se metodom pokušaja i pogrešaka usvaja jezične strukture i napreduje u jezičnom razvoju (Pavličević-Franić, 2005). Skinner, utemeljitelj biheviorizma smatra da je temelj svakoga učenja potkrjepa, neki događaj koji utječe na to da se određeni oblik ponašanja ponovno pojavi i to češće nego što bi se pojavio u slučaju da toga događaja nema (Aladrović Slovaček, 2012). Pozornost i pohvala roditelja potkrjepa je za djetetovo jezično ponašanje. Kaže li dijete neku riječ, roditelj će obratiti pozornost na dijete ili će ga pohvaliti i tako ga potaknuti da nastavi s takvim oblikom ponašanja (Kuvač i Palmović, 2007).

2.1.2. Nativistička teorija

Nasuprot bihevioristima, predstavnici nativističke teorije načine spoznavanja i učenja smatraju urođenima, odnosno tvrde kako djeca imaju specifičnu kognitivnu i urođenu sposobnost na temelju koje uspješno usvajaju apstraktan simbolički sustav kao što je jezik (Pavličević-Franić, 2005). Prema ovoj teoriji, jezik se usvaja na dvjema razinama, a to su razina dubinske strukture (urođeno znanje o jezičnoj

proizvodnji zajedničko svim jezicima) te razina površinske strukture (pravila pomoću kojih dijete uči slagati riječi i izraze u pisanome ili usmenome obliku, a razlikuju se od jezika do jezika) (Šego, 2009). N. Chomsky, glavni predstavnik nativističke teorije, u okviru svoje transformacijske gramatike objašnjava postojanje lingvistički univerzalnih, određenih struktura u jeziku koje omogućuju djetetu da stvara nove strukture koje su u skladu s gramatikom jezika koji usvaja. On i njegovi sljedbenici iznose tvrdnju da postoji posebni urođeni mehanizam za usvajanje jezika zahvaljujući kojem dijete stvara gramatički točne strukture (Pavličević-Franić, 2005). Također smatra kako urođenost jezičnoga modela objašnjava i sličnost u procesu jezičnoga usvajanja u različitim jezicima i kulturama. Sadržaj toga jezičnoga modula naziva LAD (eng. *language aquisition device*) ili mehanizam za usvajanje jezika. Ovaj model jezičnoga usvajanja dijete izlaže jezičnim podacima iz kojih ono otkriva jezične parametre specifične za pojedini jezik (Kuvač i Palmović 2007).

2.1.3. Kognivistička teorija

Prema začetniku kognitivističke teorije D. I. Slobinu (1973.) usvajanje jezika moguće je onoliko koliko se jezični oblici mogu uklopiti u kognitivne pojmove koje dijete posjeduje jer on smatra da su mnogi jezični oblici povezani s kognitivnim sposobnostima (Pavličević-Franić, 2005). Prema autorici Dunji Pavličević-Franić (2005), Piaget (1977) smatra da spoznaja omogućuje učenje općenito, pa tako i učenje jezika, što bi značilo da je razvijeno mišljenje nužan preduvjet za uspješan jezični razvoj. Jean Piaget vidi jezik kao sredstvo mišljenja, odnosno razmišljanja o stvarnosti čije pojavljivanje ovisi o samome ustroju te stvarnosti. Također, smatra da je pojavljivanje jezika uvjetovano razinom senzomotoričke inteligencije tijekom djetetovih prvih osamnaest mjeseci života. Vygotsky (1962) je zaključio, nakon raspravljanja o Piagetovim postavkama, da dijete postaje umnim bićem trenutkom javljanja govora te da su razvoj mišljenja i djetetov razvoj određeni i uvjetovani jezikom (Aladrović Slovaček, 2012, prema Kovačević 1996).

2.1.4. Socijalna teorija

Dunja Pavličević-Franić (2005) tvrdi kako socijalna teorija u središte stavlja utjecaj okoline na razvoj i usvajanje jezika. Okruženje u kojem se dijete nalazi predstavlja okvir unutar kojeg dijete kodira i dekodira sadržaj priopćavanja i jezični

oblik. Osnovna tvrdnja socijalne teorije afirmira učenje jezika kroz uporabu u svakodnevnim situacijama, a motivirano je djetetovom željom za komunikacijom s okolinom. Važnu ulogu u djetetovom usvajanju jezika imaju upravo čimbenici iz okoline, a to se osobito odnosi na interakciju između djeteta i majke. Djetetov govor će se razviti tek kada za njegovu uporabu postoji svrha, odnosno razlog usvajanja, a to se, prije svega, odnosi na ostvarenje procesa komunikacije, tj. na sporazumijevanje među ljudima. Socijalno okruženje bitno utječe na djetetov jezični razvoj, ali socijalna teorija ne objašnjava način djetetova svladavanja jezičnih struktura (Šego, 2009).

Svaka od navedenih teorija ima pozitivne i negativne strane. Iako svaka sadrži djelomično ispravne tvrdnje, nijedna u potpunosti nije spoznala jezični razvoj. Najtočniju teoriju dobili bismo kada bi se te djelomično ispravne tvrdnje navedenih teorija međusobno povezale.

2.2. Govorno-jezični razvoj

Rano djetinjstvo možemo smatrati prozorom svih mogućnosti. Dijete je i prije nego što krene u vrtić spremno učiti bogatstvo jezika i komunikacije, a najbolje uči kada nailazi na jezični uzor koji mu odrasli pružaju (Apel i Masterson, 2004). Ono ima veliki potencijal, a oni koji mu pružaju jezični uzor, kao što su roditelji i odgojitelji, trebaju pomoći djeci da taj potencijal oslobode te da ga iskoriste kreativno i plodotvorno (Šego, 2009). Dijete ne trebamo ispitivati i tražiti da ponavlja ili oponaša, već je potrebno oblikovati njegov jezik. Oblikovati djetetov jezik znači razgovarati s njime tako da se služimo riječima i rečenicama koje se odnose na ono što upravo radi. Također, oblikovanje djetetovog jezika znači da ne tražimo od djeteta da ponavlja za nama, nego kada kaže nešto neispravno, izgovorimo to na ispravan način (Apel i Masterson, 2004). Većina djece slijedi sličan put govorno-jezičnog razvoja, no postoji raznolikost u usvajanju jezika koja je pod utjecajem različitih čimbenika, kao što su genetske predispozicije, kognitivne sposobnosti, okolina, djetetova samoaktivnost (Šego, 2009) stoga je i u tom području dječjeg razvoja potrebna fleksibilnost. Osim navedenog, jedan od čimbenika koji također utječe na razvoj govora je djetetovo obiteljsko jezično podrijetlo. (Apel i Masterson, 2004). Na oblikovanje djetetovog govora utjecaj imaju svi čimbenici s kojima se ono susreće tijekom svog jezičnog razvoja, a jezik roditelja je zasigurno

onaj kojemu je dijete najviše izloženo (Županović Filipin, 2015). Dakle, dijete će tijekom svojeg jezičnog razvoja zasigurno poriniti karakteristike govora svoje obitelji pa će tako primjerice, dijete čiji roditelji govore kajkavštinom, usvajati jezik specifičan za kajkavštinu. Tek će polaskom u obrazovnu ustanovu, odnosno u školu upoznati pravila standardnog jezika. Osim jezičnog podrijetla, utjecaj ima i obiteljsko kulturalno podrijetlo pri čemu se različite kulture razlikuju u tome što je prihvatljivo za roditelje i djecu. Tako, na primjer, jedna obitelj može smatrati da njihovo dijete treba biti aktivan sudionik u razgovoru, dok druga obitelj može smatrati da djeca trebaju više slušati nego govoriti. (Apel i Masterson, 2004). Iako su istraživanja kojima se proučavalo djevojčice i dječake pokazala kako nema osobitih razlika povezanih s utjecajem spola na cjelokupan govorno-jezični razvoj, uočene su blage razlike u pojedinim specifičnim vještinama. Najznačajnija je razlika u stilu jezičnog razvoja. U skladu s time, djevojčice vole igre imenovanja, imaju u početku bogatiji rječnik imenica i pokazuju veću preciznost u izgovoru od dječaka. Također, predškolske djevojčice raspravljaju međusobno o rješavanju problema i traže pomoć od drugih, dok su dječaci skloniji rješavati probleme akcijski (Apel i Masterson, 2004). Ova razlika ne mora nužno biti uvjetovana genetikom, već može biti rezultat odgoja i kulturalnog stava prema spolovima.

Djetetov je jezični razvoj povezan i s drugim aspektima njegova života , a to se odnosi na njegov fizički, spoznajni, osjećajni, društveni i komunikacijski razvoj (Aladrović Slovaček, 2012, prema Owens, 1986). Dijete treba naprije željeti govoriti, treba opažati glasove, razumjeti značenje riječi, a zatim će moći samostalno proizvoditi glasovne skupove čije značenje drugi razumiju (Aladrović Slovaček, 2012). Govorno-jezični razvoj je složen proces u kojem i dijete i odrasli imaju vlastite bitne, međusobno isprepletene uloge. Aktivno sudjelovanje odraslih obogaćuje djetetove jezične sposobnosti, a cijeli je proces jedna od najboljih prilika da se stvori pozitivan i trajan utjecaj na život djeteta (Apel i Masterson, 2004).

Dijete je aktivan sudionik u komunikaciji kao i svaka druga osoba stoga mu trebamo pružiti priliku da se govorno razvija i napreduje. Vrlo je važno stvoriti poticajnu okolinu i pružiti mu slobodu kako bi njegov govorni razvoj tekao uredno.

2.3. Razvoj govora po dobi

Razvoj govora ne započinje kada dijete izgovori svoju prvu riječ, već taj proces započinje mnogo ranije. Još dok se dijete nije rodilo, ono u trbuhu majke osluškuje zvukove izvana te čuje majčin glas, a na zvučni podražaj odgovara pokretom (Šego, 2009). Govor se nastavlja razvijati pri djetetovom prvom plaču pri rođenju koji predstavlja nesvjesni komunikativni akt (Guberina, 1991).

Novorođenče započinje svoju komunikaciju s okolinom već od prvih dana svojega života, ali pod uvjetom da okolina podržava njegov fiziološki razvoj (Guberina, 1991). U prva tri mjeseca života dijete stvara zvukove zadovoljstva, odnosno guguće, plače različito kada ima različite potrebe te se smiješi kada vidi nečije lice (Apel i Masterson, 2004). Tijekom ovoga razdoblja, točnije oko drugog mjeseca života djetetovo čitavo tijelo svojim pokretima reagira na stimuluse okoline, a također se i javljaju prve emisije zvučnih skupina, koje su rezultat ležećeg položaja novorođenčeta, odnosno njegovo tijelo proizvodi prve glasove (Guberina, 1991). Dakle, prvi glasovi poizlaze iz fiziološkog stanja novorođenčeta. U razdoblju od tri do šest mjeseci dijete brblja zvukove koji nalikuju sve više glasovima govora, s mnogo raznih glasova, primjerice b, p i m. Također pokazuje ushićenje i razočaranje ispuštanjem zvukova te stvara zvukove grgljanja kada je ostavljeno samo i kada se netko igra s njim (Apel i Masterson, 2004). Sa sedam mjeseci dijete vokalizira i klicanjem pokušava privući pažnju, a brblja niz glasova s intonacijom (Šikić i Ivičević-Desnica, 1988). Sve do prve godine brbljanje ima duge i kratke skupine glasova, dijete oponaša razne glasove govora te izgovara jednu ili dvije riječi koje ne moraju biti jasno izgovorene. U razdoblju od jedne do dvije godine izgovara sve više riječi i postavlja pitanja s jednom do dvije riječi. Također spaja dvije riječi zajedno i na početku riječi upotrebljava razne suglasnike (Apel i Masterson, 2004). Od dvije do tri godine imenuje gotovo sve. Upotrebljava dvije do tri riječi kada priča i traži stvari te često traži pozornost prema predmetima tako što ih imenuje. Neprestano postavlja pitanja te počinje sudjelovati u razgovoru (Šikić i Ivičević-Desnica, 1988). Sljedećih godinu dana priča o tome što je radilo, na primjer, u vrtiću, upotrebljava rečenice sastavljene od četiri ili više riječi i obično govori glatko, bez ponavljanja. Ljudi koji su izvan obitelji obično razumiju što govori. Od četvrte do pete godine dijete ima jasan glas kao i druga djeca te glatko komunicira s drugom djecom, kao i s

odraslima. U rečenicama iznosi mnogo pojedinosti, većinu glasova izgovara ispravno te se služi gramatikom kao i svi u obitelji (Apel i Masterson, 2004).

U prvih šest godina života dijete usvaja osnove komunikacije koje će mu služiti cijeli život, odnosno usvaja jezik koji je glavni način kojim će komunicirati. Kroz cijeli će mu život jezik biti središte za većinu onoga što radi. Kako će odrastati, tako će njegove jezične vještine jačati čime će bolje izražavati svoje osjećaje, misli i ideje, moći će zastupati sebe i svoje interese, poticati druge, sakupljati informacije kako bi bolje procjenjivalo te se razumjelo u nove promjene (Apel i Masterson, 2004)

2.4. Razvojne faze u govoru

Proces sazrijevanja u području jezičnog razvoja može se podijeliti u dvije faze: predjezično ili predlingvističko razdoblje (od rođenja do prve godine života) i jezično ili lingvističko razdoblje (do 3-3,5 godina) (Pavličević-Franić, 2005). Prvo razdoblje obuhvaća spontano dječje glasanje kao izraz uglavnom emocija ugone i neugode bez kortikalne kontrole, a drugo razdoblje obuhvaća stupnjevito učenje glasova određenoga fonemskoga sustava u jezičnoj okolini u kojoj dijete živi (Aladrović Slovaček, 2012).

2.4.1. Predjezična faza

Djetetovim rođenjem započinje predjezična faza u kojoj se proizvode prvi glasovi (Aladrović Slovaček, 2012). Predjezična faza predstavlja jednogodišnje fonsko razdoblje koje ponajprije obilježava spontano glasanje, a potom i artikuliranje glasova primjerenih jezičnome sustavu materinskoga jezika (Pavličević-Franić, 2005: 43). Faza započinje prvim dječjim krikom, a dijeli se u četiri vremenski kraća razdoblja. Prvo je razdoblje predgovorno ili perlokutinarno i traje od rođenja do 2. mjeseca. Ovo je razdoblje obilježeno fiziološkim krikom i refleksnim glasanjem, pri čemu se dijete glasa spontano te tako odražava svoje emocionalno i fizičko stanje (Velički i Katarinčić, 2011). Krik novorođenčeta je glasan, bistar i čist, s kratkim uzdahom i produljenim izdahom. Sljedeće je razdoblje komunikativnoga glasanja i traje od 2. do 5. mjeseca, a manifestira se kao gukanje ili smijeh (Pavličević-Franić, 2005). Na početku dijete oponaša kratke glasove, a kasnije ovladava intonacijom čime započinje komunikacijsko glasanje (Velički i Katarinčić, 2011). Treće se razdoblje

naziva vokalizacija i traje od 5. do 8. mjeseca pri čemu se razvija vokalski sustav, pojavljuju se vokalne igre i ponavljaju se artikulirani odsječci (Pavličević-Franić, 2005). Posljednje je razdoblje faza brbljanja koje traje od 8. do 12. mjeseca, a obilježeno je aktivnim slogovnim brbljanjem koje spajanjem slogova sve više počinje sličiti materinskom jeziku (Velički i Katarinčić, 2011). Prva dva razdoblja obilježena su neartikuliranim glasanjem, dok se u posljednja dva počinje razvijati glasovni sustav. Tijekom razvoja glasovnog sustava, prvo se usvajaju prednji i srednji otvornici (i, e, a), a zatim stražnji (o, u), dok je kod zatvornika obrnuto, odnosno prvo se usvajaju stražnji (m, t, d, k, g, p, b), a onda prednji. S obzirom da se u posljednjem dijelu fonske faze navedeni glasovi spajaju i pojavljuju u obliku slogova, nastaju ritmički izričaji (ma-ma-ma... ba-ba... pa-pa...), odnosno ritmički logatimi koji predstavljaju slogove bez značenja koji artikulacijski i akustički oponašaju obilježja pravih, toničkih riječi, a za koje većina roditelja pogrešno misli da su prve riječi (Pavličević-Franić, 2005).

2.4.2. Jezična faza

Jezična faza koja počinje oko prve godine života, a započinje izgovaranjem prvih riječi s određenim značenjem (Aladrović Slovaček, 2012, prema Stančić-Ljubešić, 1994). Prema Dunji Pavličević-Franić (2005) u ovoj fazi djeca počinju usvajati prve jezične elemente-intonaciju i ritam materinskog jezika, s čime se javljaju i prve prave riječi. Dijete najprije ovladava fonemskim sustavom materinskoga jezika tako što svjesno proizvodi glasove koje čuje u svojem okruženju. Prvo usvaja zvučne i bezzvučne zapornike (b, d, g, p, t, k) i otvornike (i, e, a, o, u), zatim frikative (s, z, š, ž, f, h) te na kraju slivenike (c, č, ć, dž, đ). Izgovor otvornika većinom se oblikuje između druge i treće godine, a izgovor zatvornika mijenja se čak do devete - desete godine života. Razdoblje od percepcije pojedinog glasa do njegove artikulacije traje nekoliko tjedana. Artikulacija glasova je motorička aktivnost, no njena uspješnost ne ovisi samo o radu mišića nego i o djetetovim neurofiziološkim, psihosocijalnim i senzornim čimbenicima. Spajanjem artikuliranih glasova nastaju riječi (Pavličević-Franić, 2005). U razdoblju od 12. do 18. mjeseca, najprije su to jednosložne ili dvosložne riječi tvorene kombinacijom zatvorenih konsonanata i vokala koji u početku lingvističke faze imaju funkciju rečenice. U ovom razdoblju se postupno širi vokabular, pri čemu može imati 20 riječi (Šikić i Ivičević-Desnica, 1988). U razdoblju od 18. do 24. mjeseca usvajaju se pojedine

vrste riječi: prvo imenice i glagoli, zatim pridjevi, nešto kasnije zamjenice, brojevi te neki prilozici. Između prve i druge godine nastaju prve rečenice, a čine ih jednočlani iskazi, odnosno krnje strukture s izostavljenim dijelovima rečeničnoga ustrojstva koji nisu nužni za temeljnu komunikaciju. Oko druge godine života rečenica se proširuje i postaje dvočlana, dok je s tri godine tročlana. Krajem treće godine većina je djece ovladala fonemskim sustavom, temeljnom rečeničnom strukturom, dovoljnim fondom riječi te gotovo svim vrstama gramatičkih oblika (Pavličević-Franić, 2005). Kod većine je djece do kraja četvrte godine usvojena osnova materinskoga jezika, a rječnik sadrži oko četiri tisuće riječi (Jelaska, 2007).

Budući da je jezik glavno sredstvo za sporazumijevanje s okolinom i služi nam kroz cijeli život, vrlo je važno da potaknemo dijete na govor i pratimo njegov razvoj kako bi dijete usvojilo temeljne jezične vještine i s lakoćom komuniciralo dalje tijekom života.

3. LEKSIČKI RAZVOJ

Riječ je skup glasova koje ima neko značenje i temelj je svakog jezika. Oko godine dana djetetova života pojavljuje se prva riječ, odnosno prva koju dijete izgovori. Značenja nisu sadržana u samim riječima, već riječ djeluje kao podražaj koji pobuđuje značenje i značenje određuje izbor odgovarajućih riječi (Aladrović Slovaček, 2012). Bihevoristi smatraju kako se značenje riječi uči metodama klasičnog ili operantnog uvjetovanja. Smatraju kako riječi zamjenjuju predmete te izazivaju cjelokupno ponašanje ili tek dio ponašanja kao i sam predmet. Prema utemeljitelju teorije supstitucije značenje nastaje uparivanjem predmeta i znaka za predmet čime dolazi do učenja pa će sam znak izazivati istu ono reakciju koju izaziva i predmet (Erdeljac, 2009).

3.1. Ranojezični razvoj

Učenje jezika može se smatrati traganjem za jezikom koji će nam omogućiti najuspješnije komuniciranje s okolinom. Za vrijeme tog traganja otkrivaju se mogućnosti i ograničenja, načela jezične ekonomije i prakse, mehanizmi i pravila te uvjeti razumijevanja i sporazumijevanja u priopćajnome procesu (Pavličević-Franić, 2005). Može se reći kako je najdinamičniji dio jezičnoga razvoja leksički razvoj koji je cijelog života podložan kvantitativnim i kvalitativnim promjenama (Radić, Kuvač Kraljević i Kovačević, 2010). Prelaskom iz predškole u ranu školsku dob mijenja se funkcionalna uporaba jezika i dolazi do novoga jezičnoga ustroja uvjetovanoga zrelijim spoznajnim i jezičnim razdobljima (Pavličević-Franić i Gazdić-Alerić, 2010). U ovome razvoju postoje tri obilježja koja opisuju rječničke promjene tijekom ranoga školskoga razdoblja, a to su: povećanje broja usvojenih riječi; širenje znanja o tvorbi riječi te usavršavanje sposobnosti učenja novih riječi iz konteksta (Radić, Kuvač Kraljević i Kovačević, 2010). Dijete počinje razumijevati i upotrebljavati riječi koje su rjeđe, fonološki dulje i složenije te često nemaju doslovno značenje, stvarajući pritom tzv. lingvistički spektar. Autorice Pavličević-Franić i Gazdić-Alerić (2010) tvrde kako prelaskom na novi jezični ustroj koji je uvjetovan zrelijim jezičnim razdobljem, ne znači da je proces jezičnoga usvajanja dovršen. Potvrdu ovog stava daje niz teorija o učenju i usvajanju jezika. Uz opće jezikoslovne teorije, važnu ulogu ima teorija usvajanja semantičkih crta Eve Clark (1973., 1981.), koja

ističe da razvoj rječnika, a time i usvajanje značenja riječi, omogućuje ključan uvid u tijek jezičnoga razvoja općenito. U obzir su uzete i postavke tzv. teorije semantičke vučnice koja se bavi pitanjima ranoga usvajanja sintakse i ističe da je proces usvajanja jezika uvjetovan jezičnim ustrojem (Pavličević-Franić i Gazdić-Alerić, 2010).

3.1.1. Jezični znak

Razmišljanje o usvajanju jezika povlači i pitanje jezičnoga znaka. Tijekom stoljeća razmatralo se jezični znak u promišljanjima o stvaranju univerzalnoga jezika koji bi se mogao ostvariti kada bi se jednostavna misao povezala s jednostavnim jezičnim znakom (Pavličević-Franić, 2005). Prema Saussure-u jezični je znak veza između pojma i akustičke slike, odnosno označenog i označitelja (Selimović i Karić, 2011). Prema mišljenju Leibniza bez jezičnih znakova ne bismo mogli jasno razmišljati ni zaključivati jer je jezik oruđe razuma. Vygotsky je proučavajući odnos mišljenja i govora pronašao nepoduarnost jezičnoga znaka odraslih i djece, a Piaget smatrajući kako nema prirodne veze između samog znaka i označenoga uočava proizvoljnost jezičnog znaka te njegovu višeznačnost koja se očituje u vezi s drugim znakovima (Pavličević-Franić i Sikirić, 2005). Kao i svaki drugi sustav, tako se i tvorbeni sustav zasniva na strukturi jezičnoga znaka kao i na procesima njegovog oblikovanja, razvoja i provjeravanja. U okviru materinskog jezika, osnovne postavke jezičnog znaka povezane su s tvorbom riječi u ranojezičnome razdoblju (Pavličević-Franić i Sikirić, 2005). Struktura jezičnoga znaka opisuje se kao odnos između izraza, sadržaja i predmeta (uporabe), no pri njegovu usvajanju moguć je: nepotpuno usvojen izraz, a potpuno usvojen sadržaj i uporaba; ne usvojen u potpunosti izraz, oblikovano izvjesno preneseno značenje, ali neusvojen sadržaj; potpuno usvojen izraz, a neusvojen sadržaj i uporaba te potpuno usvojen izraz i sadržaj, a neusvojeno preneseno značenje (Sikirić, 2003). Za vrijeme lingvističkog razdoblja, povezanost sa strukturom jezičnoga znaka i težnjom za popunjenjem nedostatnog leksemskog popisa dovodi do nastanka polja jezične inovacije (Pavličević-Franić, 2005). Rezultat jezične inovacije su novotvorenice koje se u ranojezičnome razvoju javljaju vrlo često i u skladu su s gramatičkim tvorbenim pravilima iako ih dijete još ne poznaje kao normativna.

Djeca koja prolaze proces usvajanja jezičnog znaka sposobnija su lingvistički misliti, komunikacijski su kompetentnija te su kasnije uspješniji govornici (Pavličević-Franić, 2005).

3.1.2. Inovacijski leksemi

Stvaranje novotvorenica i njihovo provjeravanje unutar sustava dovodi do situacije da se novotvorena jedinica podudara s nekom već postojećom čime nastaju inovacijski leksemi (Pavličević-Franić i Sikirić, 2005). Inovacijski se leksemi pojavljuju u ranome jezičnom razdoblju te predstavljaju dječje neološke tvorbe koje u govoru karakterizira nastanak "semantičke greške", a nastaju kao posljedica razlike između gramatike govora koju dijete treba naučiti i logike govora, tipične za razinu pragmatične jezične komunikacije u fazi ranoga usvajanja jezika (Aladrović Slovaček, 2012, prema Pavličević-Franić, 2005). Pavličević-Franić (2005) tvrdi da su inovacijski leksemi nositelji leksičkoga sadržaja i praktično imaju neograničene uporabne mogućnosti u ranojezičnome usvajanju, a najčešće nastaju primjenom već usvojenog izraza u novoj komunikacijskoj situaciji, s obzirom na to da stvarni sadržaj još nije usvojen. Na ovaj se način ostvaruje homonimni odnos među leksemima jer riječi potpuno istoga izraza mogu imati različito značenje u standardnome jeziku od onoga koje mu pridaje svaki pojedini govornik. Ta razlika uočava se u tvorbi mocijskih imenskih parova pa je tako, na primjer, riječ svinjac koja je muškog roda tvorena kao mocijski parjak imenici ženskog roda (svinja - svinjac). U ovome slučaju riječ svinjac djetetu ne označava mjesto u kojem borave svinje, nego se rabi kao naziv za mušku svinju (Pavličević-Franić i Sikirić, 2005).

D. Pavličević-Franić (2005) u svome je istraživanju također pronašla mnogobrojne neološke primjere, kao što su: utikač (*strujakač*), tepihač (*otirač*), kremati se (mazati se kremom) (Aladrović Slovaček, 2012). Do nastanka ovakvih leksema uglavnom dolazi radi uspješnije realizacije komunikacijskoga procesa te oni imaju funkciju komunikata, odnosno individualnih leksema kratkoga trajanja koji postaju neupotrebljivi kada dijete uspješno savlada sadržaje primarnoga jezičnog znaka (Pavličević-Franić, 2005).

3.1.3. Neologizmi

Tipično za rani jezični razvoj je pojava neologizama do koje dolazi zbog toga što djeca imaju potrebu stvarati nove riječi kako bi popunili leksičke praznine u svome iskazu te asocijativno povezivali nerazumljive riječi sa značenjem neke već poznate riječi (Aladrović Slovaček, 2012). Postoje različite definicije neologizama pa tako dio autora smatra da je neološka proizvodnja ono što opstane u jeziku i u skladu je sa svim njegovim normativnim razinama, dok je drugi smatraju svakom novonastalom riječi bez obzira na kriterije nastanka. Pavličević-Franić (2005) zaključuje kako najvjernija definicija neologizama ističe da su to sve jezične novotvorbe, novi obrati i nove gramatičke osobitosti koji predstavljaju djetetovu nesvjesnu stvaralačku aktivnost. Djeca vrlo rano shvate kako jezik sadrži pravilnost stoga jednom usvojeno pravilo primjenjuju u svim situacijama, bez iznimaka. Budući da se logika govora razlikuje od gramatike govora, nastaju neologizmi kao nesvjesna djetetova aktivnost "popravljanja gramatike" (Pavličević-Franić, 2005, prema Čukovsky, K., 1986). Pavličević-Franić (2005) navodi kako jednu od najvažnijih uloga za neologizme ima emocionalan faktor. On se očituje u djetetovoj potrebi: da prekrije svoje nerazumijevanje odraslih prilikom metaforičkog izražavanja; da ublaži nedovoljno poznavanje jezika; da privuče pozornost stvaranjem novih riječi i zabavljanjem okoline te da izazove i doživi radost jezičnim igrama. Najbrojniji neologizmi su imenice (avioničar > pilot), a vrlo je česta i neološka proizvodnja glagolskog porijekla (škarati > rezati). Razlog tome je to što dijete govorni izričaj veže uz komunikacijsku situaciju, a za uspješno sporazumijevanje potrebne su mu punoznačne, leksičke kategorije (imenice, glagoli) (Pavličević-Franić, 2005). Iako neologizmi nemaju samo stilsku vrijednost osebnih riječi, već su i povezani s gramatičkom i leksičko-semantičkom razinom jezika (Pavličević-Franić, 2005), najčešće prolaze tzv. predrječničku fazu, tj. stadij u kojemu još nisu do te mjere prihvaćeni da bi se uvrstili u rječnik (Muhvić-Dimanovski, 1998). Na rječnike se s jedne strane gleda kao na čuvare jezičnoga standarda, dok se s druge strane od njih očekuje da budu suvremeni i bilježe nove riječi, stoga su te dvije funkcije rječnika nedvojbeno u stalnome sukobu (Muhvić-Dimanovski, 1998).

Pavličević-Franić (2005) navodi kako je longitudinalno istraživanje potvrdilo postojanje triju temeljnih razloga nastanka novotvorenica kod djece predškolske i

mlađe školske dobi, a to su pragmatična jezična funkcija (potreba za novim ili starim riječima u novim komunikacijskim situacijama), slijed psihičkoga i jezičnoga razvoja (burna kognitivna aktivnost očituje se i u razvoju govornih sposobnosti) i afektivnost dječjega izričaja (emocionalan poticaj u igrama praćen osjećajem ugone). Nakon višegodišnje analize neologizama u dječjem jeziku došlo se do zaključka da oni značajno karakteriziraju rani jezični razvoj predškolaca, a nešto manje mlađu školsku dob. Općenito su djeca predškolske dobi sklonija gradnji neologizama od učenika nižih razreda osnovne škole.

Iako riječi koje dijete samo stvara, možda nisu gramatički ispravne i ne zauzimaju mjesto u rječniku, važno je djecu u ranoj fazi usvajanja jezika poticati na stvaranje novih riječi jer ona tada razmišljaju o jeziku što ima pozitivan utjecaj na razvoj njihovih komunikacijskih kompetencija.

4. JEZIK U VRTIĆU

Djeca počinju usvajati jezik već vrlo rano stoga ga usvajaju pod utjecajem svoje najbliže okoline, počevši od kuće kao primarnog čimbenika, a zatim je to odgojno-obrazovna ustanova u koju dijete krene. Dakle, dijete će vrlo vjerojatno poprimiti karakteristike govora svojih najbližih i taj će govor koristiti u svim komunikacijskim situacijama. U skladu s time, djeca koja odrastaju u području u kojem je usađen određen dijalekt i u dječjem vrtiću govorit će dijalektom jer im je to prirodno. Odgojitelji su ti koji će ih postepeno upoznavati s pravilima standarda radi lakše prilagodbe školi gdje je standardni jezik nužan. Budući da je većina ljudi podložna okolini, odnosno lako joj se prilagodi, gotovo je sigurno da će djeca govoriti onim govorom koji se koristi u njihovom okruženju.

4.1. Okolina

Autorica D. Pavličević-Franić (2005) smatra kako se djetetovo usvajanje jezika koje započinje u ranoj dobi odvija u prirodnome okruženju te mu ono predstavlja motivaciju za potrebu sporazumijevanja s okolinom. Prevladava mišljenje kako je usvajanje jezika kompromis između bioloških preduvjeta za usvajanje govora i međudjelovanja s okolinom (Blaži, 1994). U predškolskom razdoblju velik utjecaj na usvajanje jezika ima sredina, posebno obitelj i predškolska ustanova. U obitelji je važna cjelokupna atmosfera i socio-emocionalni status, intelektualni i kulturni stupanj roditelja te jezična razvijenost (posebno je važan govor članova obitelji, odnosno da svi govore istim govornim tipom) (Šego, 2009). Odgojitelji bi trebali koristiti različita sredstva kako bi stvorili uvjete za uspješnu komunikaciju s djecom (Selimović i Karić, 2011). Šego (2009) tvrdi kako kreativni odgojitelji koriste mnogo zanimljivih načina da pomognu djeci u usvajanju jezika, primjerice, često čitaju djeci iz različitih izvora, razgovaraju s njima, istražuju dječje interese te pažljivo slušaju sve što kažu. Roditelji i odgojitelji trebaju biti više partneri, a manje autoriteti jer će tako djeca dulje i više uživati u interakciji. Djecu treba motivirati na razmišljanje i razgovor o različitim temama, poticati ih da postavljaju što više pitanja i pronalaze odgovore, treba ih hrabriti da govore o sebi i drugima te je vrlo važno igrati se s njima (Šego, 2009). U predškolskom razdoblju djetetova jezična komunikacija ima elemente spontane i ugodne aktivnosti te je dijete prihvaća s radošću (Pavličević-Franić, 2005). Dijete koje je do sada poznavalo samo primarni idiom naučen kod

kuće polaskom u odgojno-obrazovnu instituciju postaje bilingvalna osoba koja još ne poznaje dovoljno norme standardnog jezika pa u skladu s time od njih i odstupa. Nadalje, djeca stvaraju pretpostavke kakav je doista govor njihove nove sredine i koliko se on razlikuje od njihova primarnog idioma usvojeog kod kuće. Prema mišljenju Apela i Mastersona (2004) rani dječji rječnik se vrlo razlikuje jer, primjerice, jedni u svome rječniku imaju određenu riječ, dok je drugi uopće ne koriste. Ta je razlika rezultat razlike u djetetovom okruženju, odnosno njegove kuće, odgojno-obrazovne ustanove i sl. Djeca izgovaraju riječi koje čuju pa je velika vjerojatnost da će dijete koje živi na selu više izgovarati riječ kao što je traktor, nego što će to činiti dijete koje živi u gradu.

4.2. Dijalekt

Prema mišljenju mnogih dijete mora što prije ovladati standardnim idiomom te ga uporno mora koristiti u „službenim“ okolnostima, kao što su predškolska ustanova ili škola. Međutim, iako institucionalizirani odgoj pretpostavlja uporabu standardnoga jezičnog idioma, do polaska u školu djeca se pretežito služe dijalektnim izričajem (Puljak, 2011). Prema mišljenju S. Težaka (1990) dijalekt se mijenja, približuje jezičnom standardu, ali i supostoji s njime stoga tu činjenicu treba poštivati. Smatra se kako slobodna i nesputana uporaba zavičajnoga idioma pridonosi razvoju intelektualnih i komunikacijskih sposobnosti koje će rezultirati boljom ovladanošću hrvatskim standardnim jezikom (Puljak, 2011). U skladu s time, kod djece treba razvijati pravilan odnos i prema stanardnom jeziku i prema dijalektu. Pavličević-Franić (2005) navodi kako ne znači samo da je standardni jezik gramatičan te da su dijalekti negramatični, već svi jezični idiomi koji služe komunikaciji moraju imati pravila, odnosno biti gramatični. Kada tome ne bi bilo tako ne bismo znali kako i prema kojim pravilima realizirati komunikaciju. Pogrešna su mišljenja koja govore kako je standardni jezik najpravilniji jer su svi jezici pravilni ako ih znamo pravilno i u primjerenim komunikacijskim situacijama koristiti. Djeca će, slušajući one iz svoje najbliže okoline koji govore svojim rodnom idiomom, u vrtiću također koristiti taj primarni govor. U vrtićima se pojavljuju gotovo svi tipovi dvojezičnosti, odnosno djeca posjeduju različite razine ovladanosti istim materinskim jezikom. U skladu s time, imaju razvijen individualan (organski) idiom naučen kod kuće, počinju usvajati norme standardnoga hrvatskoga jezika te

upoznaju supstandardne podsustave hrvatsog jezika (narječja i žargonizme) (Pavličević-Franić, 2005).

Pavličević-Franić (2005) govori o istraživanju koje je provedeno od 1991. do 2000. godine u zagrebačkim dječjim vrtićima i školama. Promatranjem, snimanjem, bilježenjem i analizom dječjeg govora uočena je tendencija smanjenja komunikacijskih situacija u kojima se isključivo ostvaruje zagrebačka gradska kajkavština kao dominantan idiom toga poručja. Odrasli su govorili svojim rodnim idiomom u svim komunikacijskim situacijama pa su i njihova djeca u vrtićima sačuvala osobine svojih organskih govora. Najčešće je bilo riječ o više ili manje izraženoj dijalektalnoj osnovici kraja iz kojega potječu roditelji bilingvalnoga djeteta.

Djeci trebamo olakšati komunikaciju tako da im dopustimo da slobodno govore, bez straha od pogrešaka, jer im je primarni govor, odnosno onaj koji su naučili kod kuće prirodan i to treba poštivati.

5. ISTRAŽIVANJE

5.1. Ciljevi istraživanja

S namjerom istraživanja uporabe dijalekta u spontanom govoru djece predškolske dobi, postavljeni su sljedeći ciljevi:

1. ispitati leksičku raznolikost kod djece predškolske dobi;
2. ispitati prisutnost dijalektalnih riječi u spontanom govoru djece predškolske dobi;
3. ispitati razlikuju li se djeca u odgovorima s obzirom na mjesto istraživanja i spol.

5.2. Opis uzorka

U istraživanju je sudjelovalo 20 ispitanika ($N = 20$), među kojima su bili petorica dječaka i petnaest djevojčica predškolske dobi, odnosno u dobi od šest godina koji su ispitani rječničkim testom izrađenim za ovo istraživanje. Istraživanje je provedeno tijekom svibnja 2019. godine u dvije odgojno-obrazovne ustanove, od kojih se jedna nalazi u gradu Zagrebu (Dječji vrtić "Sunčana"), a druga u Hrvatskome zagorju (Dječji vrtić "Konjščina"). I u jednoj i u drugoj ustanovi ispitan je podjednak broj djece ($N = 10$), a djeca su odabrana slučajnim odabirom. Osim djece, u istraživanju su sudjelovale i dvije odgojiteljice, odgojiteljice djece koja su sudjelovala u istraživanju s kojima je također proveden intervju.

5.3. Hipoteze

U skladu s ciljevima istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

1. Očekuje se da djeca predškolske dobi koriste mnogo različitih riječi, pri čemu djeca iz dijalektalne sredine, odnosno Hrvatskog zagorja koriste dijalekt prilikom davanja odgovora.
2. Očekuje se prisutnost dijalektalnih riječi u spontanom govoru djece predškolske dobi.
3. Očekuje se statistički značajna razlika u davanju odgovora djece s obzirom na mjesto istraživanja, odnosno da će djeca iz Hrvatskog zagorja prilikom davanja odgovora koristiti dijalekt mnogo više nego djeca iz Zagreba.

Također se očekuje kako će djevojčice i dječaci otprilike jednako koristiti dijalekt u spontanom govoru.

5.4. Opis instrumenta

U istraživanju su korištena tri instrumenta: slikotest kojim se htjela ispitati prisutnost upotrebe dijalekta za određene pojmove, intervju s djecom kojim se provociralo davanje opširnijih odgovora te intervju s odgojiteljicama kako bi se saznao njihov stav o upotrebi standardnog jezika te ispravljaju li djecu prilikom upotrebe dijalektalnih riječi. Test se sastojao od deset slika koje su prikazivale određene predmete koji u različitim sredinama imaju različite nazive. Pojmovi koji su se nalazili na slikama bili su: *rajčica, jastuk, ograda, pas, sat, boca, čizme, prozor, kuća i pijetao*. Jedno po jedno dijete govorilo je što se na slici nalazi te se ta riječ zapisala u tablicu kako bi se kasnije usporedili rezultati. Intervju koji je proveden s djecom sastojao se od deset otvorenih pitanja kako bi djeca mogla dati opširnije i raznolike odgovore. Pitanja postavljena djeci bila su:

1. Koliko imaš godina?
2. Veseliš li se školi? Čemu se veseliš u školi?
3. Što ti je najdraže u vrtiću?
4. Što su za tebe prijatelji?
5. Kako ti pomažeš svojem prijatelju?
6. Koja ti je najdraža životinja?
7. Kako se treba brinuti o toj životinji?
8. Nabroji dane u tjednu.
9. Nabroji godišnja doba te izaberi jedno i opiši kako se oblačimo u to godišnje doba.
10. Nabroji mi četiri domaće životinje.

Intervju se provodio sa svakim djetetom zasebno i htjelo se vidjeti koriste li djeca standardni jezik ili dijalekt prilikom davanja spontanih odgovora. Nakon istraživanja s djecom, proveden je intervju s odgojiteljicama koji nije bio toliko formalan, već je više bio razgovor u kojem su one iznijele svoje mišljenje o korištenju standardnog jezika u odgojno-obrazovnoj ustanovi te ispričale način njihova rada koji se odnosi na poticanje jezika.

5.5. Rezultati

5.5.1. Leksička raznolikost

Intervjuom koji je proveden s djecom htjela se ispitati leksička raznolikost, a intervju je proveden tako što je djeci postavljeno deset, gore navedenih pitanja. Budući da se radi o predškolicima, odnosno djeci u dobi od šest i sedam godina, očekivali su se raznoliki odgovori te se očekivalo kako će djeca iz vrtića u Zagorju koristiti dijalekt prilikom odgovaranja. Ova se hipoteza prikazala točnom, odnosno iz odgovora djece vidljivo je poznavanje, a s time i korištenje različitih riječi, pri čemu su djeca iz vrtića u Zagorju neke riječi koristila u dijalektu. Najraznolikiji odgovori bili su na pitanje "Koja ti je najdraža životinja?" pa su tako djeca iz Zagreba navela: *kokoš, mačka, pas, dupin, kornjača, konj, hrčak, svinja, komado varan, bambi*, dok su djeca iz Zagorja rekla: *pes, mačkica, tiči, vjeverica, dupin, lav*. Također, pokazalo se kako djeca iz Zagreba daju opširnije odgovore, nego što to čine djeca iz Zagorja. Na primjer, neki od odgovora na pitanje "Kako se treba brinuti o njihovoj najdražoj životinji?" koja su dala djeca iz Zagreba bila su: "O psu se treba lijepo brinuti i paziti na njega, a kad je bolestan može ga se vodit veterinaru, puno ga hranit, ne smije ih se zlostavljat, ako ih udariš i ružno se prema njemu ponašaš, može umrijet.", "Svaki dan ga trebaš četkat i svaki dan mu trebaš promjenit kopita i dat mu jabuku i mrkvu i vode.", "Treba mu davat hranu i često mu onu dolje podlogu mijenjat di on hoda i pratit mu kućicu za hranu i ono za vodu.", dok su odgovori djece iz Zagorja bili siromašniji: "Treba im davati hranu i vodu.", "Davati mu hranu, vodu, vučiti ga, igrati se z njim.", "Hraniti ga, maziti i staviti ga u kućicu po noći." Nadalje, u davanju odgovora na pitanje "Nabroji četiri domaće životinje", samo se jedno dijete iz Zagreba sjetilo *purana*, dok je većina djece sa sela, odnosno iz Zagorja rekla tu riječ. Također su sva djeca iz Zagorja navela *kokoš*. Prilikom nabranjanja dana u tjednu, očekivano su sva djeca dala isti odgovor, no sva djeca iz Zagorja su riječ *četvrtak* naglasila drugačije od djece iz Zagreba. Prilikom odgovaranja na pitanja primjetilo se kako pojedina djeca izbjegavaju dijalekt misleći da moraju govoriti standardom, no upravo se iz naglašavanja riječi moglo primjetiti kako su iz kajkavske sredine. Tako su, na primjer, neka djeca osim riječ *četvrtak*, riječi *šest* i *nedjelja* izgovarala drugačije nego što je uobičajeno. Njihov je dijalekt najviše došao do izražaja tijekom međusobne komunikacije i igre, a kao primjer toga su sljedeće

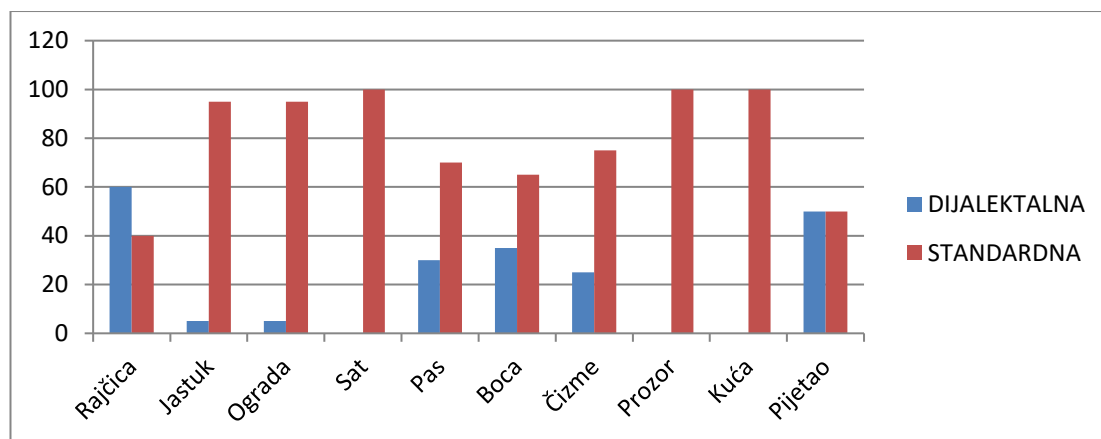
izjave: "Teta, si morem sestiti?", "Ja sam bil jučer.", "Mama mi je rekla da ne idem u veliku travu jer ima klopa." i sl.

5.5.2. Prisutnost dijalektalnih riječi

Nakon kratkog rječničkog testa koji je proveden s djecom, rezultati njihovih odgovora prikazani su u grafikonu 1. Dobivenim rezultatima potvrđena je pretpostavka da će djeca koristiti dijalektalne riječi u spontanome govoru.

U prikazanom grafikonu vidljivo je kako se ispitana djeca najviše u riječi *rajčica* koriste dijalektom, dok su za riječi *sat*, *prozor* i *kuća* svi izrekli standardnu riječ. Za riječi *jastuk* i *ograda* samo je 5% djece koristilo dijalektalnu riječ, a to su bile riječi *kušin* i *lesa*. U riječi *pijetao* bili su podijeljeni između dijalekta i standarda. U riječima *pas*, *boca* i *čizme* korišteno je nešto dijalekta, no uglavnom prevladava standard. Dijalekt koji su koristili za navedene riječi bio je *pes*, *flaša* i *čižme* ili *škornje*.

Grafikon 1. Rezultati testa imenovanja slika

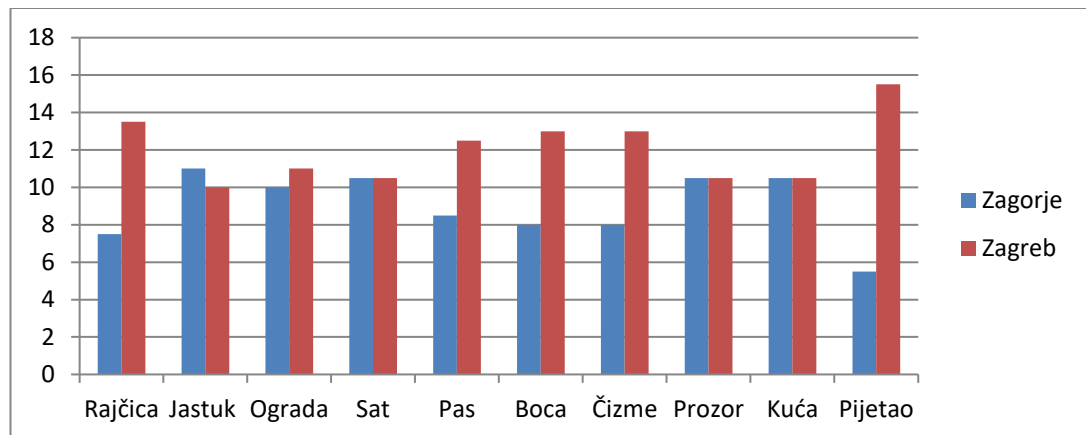

5.5.3. Rezultati ispitnika s obzirom na mjesto istraživanja

Provedenim intervjuom s djecom potvrđena je pretpostavka da će djeca iz Zagorja koristiti dijalekt mnogo više nego djeca iz Zagreba. Prilikom davanja odgovora djeca iz Zagorja koristila su neke dijalektalne riječi (*pes*, *škornje*, *pajcek*, *vučiti...*) te su pojedine riječi naglašavala drugačije, dok kod djece iz Zagreba nije toliko primjećena upotreba dijalekta. Također, ovu pretpostavku je potvrdio i kratki rječnički test, čiji su rezultati prikazani u sljedećem grafikonu. Iz grafikona je

vidljivo kako je statistički značajna razlika vidljiva u riječima: *rajčica*, *boca*, *čizme*, *pijetao*. Djeca iz Zagorja su za riječ *rajčica* najčešće rekla *paradajz*, za *bocu* je to bilo *flaša*, za *čizme* su rekla *čižme* ili *škornje*, dok su za *pijatla* sva djeca rekla *kokot*.

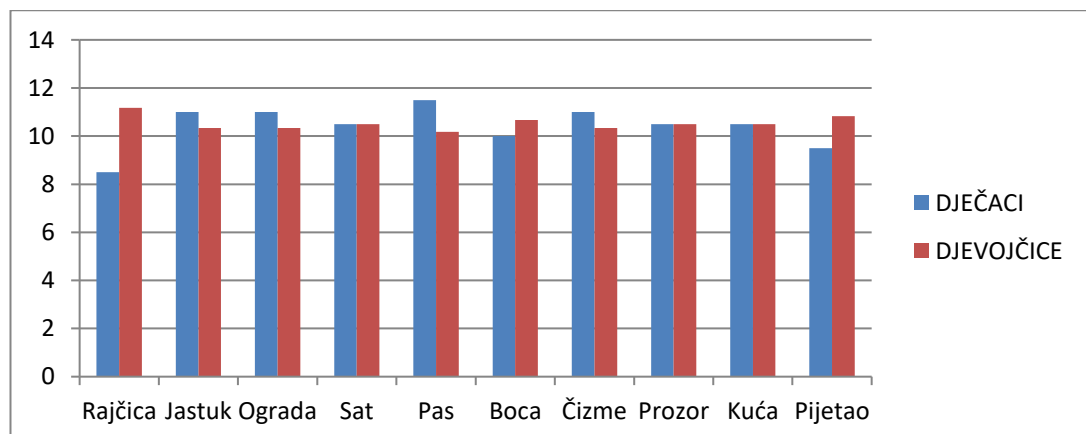
Grafikon 2. Rezultati korištenja dijalektalnih riječi u Zagrebu i Zagorju

5.5.4. Rezultati ispitanika s obzirom na spol

Treći grafikon prikazuje rezultate korištenja dijalektalnih riječi s obzirom na spol dobivene rječničkim testom. Grafikon prikazuje kako se ispitanici-djevojčice i dječaci u svojim odgovorima najviše razlikuju u odgovorima na riječ *rajčica*, no ta razlika nije značajna, stoga možemo zaključiti kako nema statistički značajne razlike u korištenju dijalektalnih riječi između dječaka i djevojčica, čime je potvrđena hipoteza kako će dječaci i djevojčice podjednako koristiti dijalekt u svom spontanome govoru.

Grafikon 3. Rezultati korištenja dijalektalnih riječi kod djevojčica i dječaka

5.5.5. Mišljenje odgojiteljica

U razgovoru s odgojiteljicom koja radi u vrtiću u Zagrebu saznalo se kako se djecu koja nešto ne izgovore standardnim jezikom nikada ne ispravlja izravno, već se samo pravilno ponovi. Primjer toga je taj da je jednom djevojčica čiji je otac iz Dalmacije rekla "Pao je kušin." te je odgojiteljica samo ponovila "Pao je jastuk". Također smatra kako je okruženje takvo da se ne govori uvijek standardom te se djecu ne treba kontrolirati.

Odgojiteljica iz Zagorja je sličnog mišljenja pa isto kaže kako se djecu ne ispravlja direktno jer ne vidi smisao u tome. Kaže kako je to podneblje gdje 90 % ljudi govori dijalektom, stoga je i djeci prirodno govoriti dijalektom, a također primjećuje kako ih se ni u školi ne ispravlja puno tako da se svugdje njeguje dijalekt. Smatra kako mogu i znaju koristiti standard kada se koncentriraju te ako će im trebati kasnije u srednjoj školi ili na fakultetu da im neće biti problem, no trenutno im to nije prirodno. Ona je radila 15 godina kao odgojitelj u Zagrebu gdje je koristila standardni jezik, a otkada radi u Zagorju i sama je počela pričati kajkavski jer sredina u kojoj se nalazi ima velik utjecaj na to. Njezino je mišljenje kako treba njegovati i poštivati tradiciju stoga djeci treba dopustiti da govore onako kako im je prirodno. Međutim, kako bi djeca ipak upoznala neka pravila standardnog jezika, prilikom prepričavanja, pričanja priča i slikopriča inzistira da se izražavaju standardom. Govori kako se mnogi odgojitelji trude govoriti standardnim jezikom, no to im je jako teško i ne zvuči prirodno. Djeci trebamo biti govorni uzor, a jako je teško kada se nalaziš u sredini u kojoj svi oko tebe pričaju dijalektom da ti njima uzvrćaš standardom.

6. ZAKLJUČAK I RASPRAVA

Nakon provedenog istraživanja, može se zaključiti kako su se sve hipoteze pokazale točnima. Ispitivajući prisutnost dijalekta u spontanom govoru djece predškolske dobi, pokazalo se istinitim kako će djeca koja su okružena dijalektom, koristiti dijalekt u svome spontanom govoru. Djeca koja pohađaju vrtić u Zagorju, prilikom odgovaranja na pitanja, koristila su dijalekt za pojedine riječi te su naglašavala riječi onako kako je specifično u njihovoj sredini. Također, primjećuje se kako su u odgovaranju bila pomalo sudržana, odnosno nisu se sasvim opustila i pričala prirodno, ali se tijekom međusobne komunikacije i igre vidjela velika upotreba dijalekta. Nadalje, u imenovanju pojedinih pojmova moglo se vidjeti njihovo kajkavsko okruženje jer su za većinu riječi koristili specifičan dijalekt. Za razliku o djece iz Zagorja, kod zagrebačke djece se nije primjetilo korištenje dijalekta prilikom davanja odgovora, kao ni u međusobnoj spontanoj komunikaciji. U imenovanju određenih pojmova, pojedina djeca su za pojedine riječi upotrijebila dijalekt, no to nije bilo toliko značajno. Rezultatima je također dokazano kako nema razlike prema kriteriju spola, odnosno i djevojčice i dječaci podjednako koriste dijalekt. Na temelju svega navedenog, primjećuje se kako okruženje, ponajprije obitelj, ima značajan utjecaj na dijete. Prvi jezik koji dijete usvoji je upravo onaj u obitelji te ga dijete koristi u svim komunikacijskim situacijama. Dijete, koje odrasta u dijalektalnoj sredini, govorit će dijalektom i u predškolskoj ustanovi, što mu ne treba zabraniti, ali odgojitelji trebaju biti govorni modeli i govoriti standardnim jezikom ne zanemarujući pri tome njegovanje jezika zavičaja. Dakle, djetetu treba dopustiti da govori onako kako mu je prirodno, ali se ne smije zanemariti standardni jezik. Odgojitelji kao govorni modeli trebaju biti primjer djeci i ukazati im na govorno-jezična pravila, a uz to trebaju i pratiti njihov govorno-jezični razvoj te im omogućiti poticajnu i prirodnu okolinu kako bi uspješno razvili sve svoje potencijale.

LITERATURA

1. Aladrović Slovaček, K. (2012). *Doktorski rad*. Zagreb: Filozofski fakultet.
2. Apel, K. i Masterson, J. J. (2004). *Jezik i govor od rođenja do šeste godine : od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti - potpuni vodič za roditelje i odgajatelje*. Lekenik: Ostvarenje.
3. Blaži, D. (1994). Utjecaj okoline na razvoj govora djece. *Defektologija* [online], 30(2), 153-160
4. Erdeljac, V. (2009). *Mentalni leksikon: modeli i činjenice*. Zagreb: Ibis
5. Guberina, P. (1991). Preduvjeti govorne komunikacije. *Senjski zbornik* [online], 18(1), 63-67
6. Jelaska, Z. (1993). Towards a linguistic framework of prenatal language stimulation. U T. Blum (ur.) *Prenatal Perception, Learning and Bonding*, str. 361-386. Berlin, Hongkong, Seattle: Leonardo Publishers.
7. Jelaska, Z. (2007). Teorijski okviri jezikoslovnomu znanju u novom nastavnom programu hrvatskoga jezika za osnovnu školu. U Češi, M. I Barbaroša-Šikić, M. (ur.) *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika 1*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
8. Kuvač, J. i Palmović, M. (2007). *Metodologija istraživanja dječjega jezika*. Jastrebarsko: Slap.
9. Muhvić-Dimanovski, V. (1998). Neologizmi na razmeđi jezične otvorenosti i jezičnoga purizma. *Filologija* [online], (30-31), 495-499
10. Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa.
11. Pavličević-Franić, D. i Sikirić, S. (2005). Inovacijski semantemi u procesu usvajanja jezičnoga znaka. *Jezik* [online], 52(3), 92-102
12. Pavličević-Franić, D. i Gazdić-Alerić, T. (2010). Utjecaj udžbeničkih tekstova na rani leksički razvoj u hrvatskom jeziku. *Jezik* [online], 57(3), 81-96
13. Puljak, L. (2011). Uloga zavičajnoga idioma u razvoju jezičnokomunikacijske kompetencije učenika mlađe školske dobi. *Časopis hrvatskih studija* [online], 7(1), 293-305
14. Radić, Ž., Kuvač Kraljević, J. i Kovačević, M. (2010). Udžbenik kao poticaj ili prepreka leksičkome razvoju. *Lahor* [online], 1(9), 43-59
15. Selimović, H. i Karić, E. (2011). Učenje djece predškolske dobi. *Metodički obzori* [online], 6(2011)1(1), 145-160

16. Sikirić, S. M. (2003). Struktura jezičnoga znaka u ranom jezičnom razvoju. U: *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini*. Zagreb: Slap.
17. Šego, J. (2009). Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; Jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju. *Govor* [online], 26(2), 119-149
18. Šikić, N. i Ivičević-Desnica, J. (1988). Govorno/jezični razvoj i njegovi problemi. *Govor* [online], 5(1), 63-81
19. Težak, S. (1990). *Govorne vježbe u nastavi hrvatskog ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
20. Velički, V. i Katarinčić, I. (2011). *Stihovi u pokretu: malešnice i igre prstima kao poticaj za govor*. Zagreb: Alfa
21. Županović Filipin, N. (2015). Usvajanje govora kod dvodijalektalnoga djeteta: jezični razvoj, utjecaji i ishodi. *Jezikoslovlje* [online], 16(2-3), 275-305

PRILOZI

Pitanja postavljena u intervjuu

1. Koliko imaš godina?
2. Veseliš li se školi? Čemu se veseliš u školi?
3. Što ti je najdraže u vrtiću?
4. Što su za tebe prijatelji?
5. Kako ti pomažeš svojem prijatelju?
6. Koja ti je najdraža životinja?
7. Kako se treba brinuti o toj životinji?
8. Nabroji dane u tjednu.
9. Nabroji godišnja doba te izaberi jedno i opiši kako se oblačimo u to godišnje doba.
10. Nabroji mi četiri domaće životinje.

Rječnički test

Reci što se nalazi na sljedećim slikama:

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Potpisom potvrđujem da sam završni rad pod nazivom *Prisutnost dijalekta u spontanom govoru djece predškolske dobi* napisala samostalno koristeći se navedenom literaturom i uz pomoć mentora.

Student/ica
